

## БАДИЙ АСАРЛАР ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРДА ТАНҚИДИЙ ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

**Усманова Зулфизархон Икромовна**

*Андижон тумани 56-ИДУМ она тили ва адабиёти фани ўқитувчиси*

**АННОТАЦИЯ:** Ушбу мақолада бадий асарлар орқали ўқувчиларда танқидий тафаккурни ривожлантириш усуллари таҳлил қилинади. Бадий матнларни таҳлил қилиш, образлар ва воқеаларни чуқур тушуниш, муаллифнинг ғояларини танқидий баҳолаш орқали ўқувчиларда фикрлаш кўникмалари шаклланади. Мақолада замонавий таълимда танқидий тафаккурни ривожлантиришнинг аҳамияти ва амалий усуллари ёритилади.

**КАЛИТ СЎЗЛАР:** танқидий тафаккур, бадий асарлар, адабий таҳлил, мустақил фикрлаш, ижодий ёндашув, таълим методлари

### КИРИШ

Замонавий таълим тизими фақатгина маълумот бериш эмас, балки ўқувчиларда мустақил фикрлаш ва танқидий ёндашув қобилиятларини шакллантиришни ҳам талаб қилади. Танқидий тафаккур инсоннинг маълумотни таҳлил қилиш, баҳолаш, мустақил хулоса чиқариш ва турли нуқтаи назарларни солиштириш қобилиятини ривожлантиради.

Ўзбек тили ва адабиёти дарсларида танқидий тафаккурни шакллантиришда бадий асарлар муҳим роль ўйнайди. Чунки уларда воқеалар, образлар ва муаллиф ғоялари ўқувчилар томонидан таҳлил қилиниши, фикр юритилиши ва турли нуқтаи назарлардан баҳоланиши мумкин. Шу тариқа, адабий таҳлил жараёнида ўқувчилар ўз фикрини эркин билдиришга, саволларга жавоб излашга ва далилларга асосланган қарор қабул қилишга ўрганадилар

Мақоланинг асосий мақсади – бадий асарлар орқали ўқувчиларда танқидий тафаккурни ривожлантириш усуллари ўрганиш ва уларнинг ўқув жараёнидаги аҳамиятини таҳлил қилиш.

### МАТЕРИАЛ ВА МЕТОДЛАР

Ушбу тадқиқотда қуйидаги усуллардан фойдаланилди:

1. Теоретик таҳлил – танқидий тафаккур ва адабий таҳлил ҳақидаги илмий манбалар ўрганилди.
2. Тажриба усули – ўзбек адабиёти дарсларида танқидий таҳлил усуллари қўлланилди ва натижалар баҳоланди.
3. Педагогик кузатиш – ўқувчиларнинг танқидий тафаккур ривожланиши жараёни кузатилди.

4. Интерактив методлар – бадий матнларни таҳлил қилишда савол-жавоб, баҳс-мунозара ва ижодий ёндашувлардан фойдаланилди.

| № | Усуллар             | Тадбиқ этиш тури                                                                                |
|---|---------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1 | Теоретик таҳлил     | Танқидий тафаккур ва адабий таҳлил ҳақидаги илмий манбалар ўрганилди.                           |
| 2 | Тажриба усули       | Ўзбек адабиёти дарсларида танқидий таҳлил усуллари қўлланилди ва натижалар баҳоланди.           |
| 3 | Педагогик кузатиш   | Ўқувчиларнинг танқидий тафаккур ривожланиши жараёни кузатилди.                                  |
| 4 | Интерактив методлар | Бадий матнларни таҳлил қилишда савол-жавоб, баҳс-мунозара ва ижодий ёндашувлардан фойдаланилди. |

Тадқиқот объекти – ўзбек тили ва адабиёти дарслари, тадқиқот предмети эса бадий асарлар орқали ўқувчиларда танқидий тафаккурни шакллантириш жараёни.

### НАТИЖА ВА ТАҲЛИЛЛАР

Тадқиқот давомида бадий асарларни танқидий таҳлил қилишнинг ўқувчилар фикрлаш қобилиятига таъсири ўрганилди. Қуйидаги асосий натижаларга эришилди

1. *Танқидий тафаккурни ривожлантиришда бадий асарларнинг аҳамияти*

- Бадий матнларни ўқиш ва таҳлил қилиш жараёнида ўқувчилар воқеалар ва образларнинг моҳиятини чуқур тушунади.
- Воқеаларнинг сабаб-натижа алоқаларини топиш орқали уларда мантиқий фикрлаш шаклланади
- Муаллиф ғояларини таҳлил қилиш жараёнида ўқувчилар ўз шахсий фикрларини эркин баён қила олишади.

2. *Баҳс-мунозаралар ва танқидий таҳлил усуллари таъсири*

- Ўқувчилар адабий асарлар бўйича турли нуқтаи назарларни муҳокама қилишни ўрганадилар
- Тадқиқот жараёнида баҳс-мунозара методи қўлланилганда, ўқувчилар танқидий фикр юритиш қобилиятининг яхшилангани аниқланди
- Турли нуқтаи назарларни таққослаш ва далиллар асосида фикр юритиш қобилияти шаклланди

3. *Ўқувчилар мустақил хулоса чиқаришига ўрганди*



- Тадқиқотда иштирок этган ўқувчилар бадиий асарлар бўйича шахсий хулосалар чиқаришда фаол бўлдилар.
- Бадиий образлар ва сюжетни чуқур таҳлил қилиш уларнинг ижодий ёндашувини кучайтирди.

#### 4. Педагогик жараёнда амалий қўллаш имкониятлари

- Ўқитувчилар адабий таҳлил усуллари дарс жараёнида қўллаганда, ўқувчиларнинг дарсга қизиқиши ошди.
- Интерфаол методлардан фойдаланиш натижасида уларнинг ижодий фаоллиги ва мустақил изланишга бўлган интилиши кучайди.

### ХУЛОСА

Бадиий асарлар орқали танқидий тафаккурни ривожлантириш ўқувчиларнинг интеллектуал салоҳиятини оширишда муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Танқидий тафаккурни шакллантириш учун адабий асарлар таҳлили, образлар ва воқеаларни чуқур англаш, муаллиф ғояларини баҳолаш каби усуллар самарали ҳисобланади. Тадқиқот натижаларига кўра, адабий асарларни танқидий таҳлил қилиш ўқувчиларда фикрлаш, мулоҳаза юритиш ва мустақил хулоса чиқариш қобилиятини кучайтиради. Шунингдек, баҳс-мунозара, савол-жавоб ва ижодий таҳлил усуллари дарс жараёнига жорий қилиш ўқувчиларнинг адабий асарларга қизиқишини оширади.

Бадиий асарларни таҳлил қилиш жараёнида ўқувчилар турли нуқтаи назарларни ўрганади, далилларга асосланган хулосалар чиқаради ва ўз фикрини эркин ифода этишни ўрганади. Бу эса нафақат адабий билимларни мустаҳкамлаш, балки уларнинг дунёқараши ва танқидий ёндашувини ривожлантиришга ҳам хизмат қилади. Шунингдек, танқидий тафаккурни ривожлантириш ўқувчиларнинг мустақил қарор қабул қилиш, муаммоларни таҳлил қилиш ва ижодий фикрлаш қобилиятини оширади.

Тадқиқотдан келиб чиқиб, бадиий асарлар орқали танқидий тафаккурни шакллантиришни янада самарали қилиш учун қуйидаги таклифлар илгари сурилади:

1. Дарсларда интерактив методлардан фойдаланиш – баҳс-мунозаралар, ижодий топшириқлар ва савол-жавоблар орқали ўқувчиларнинг фаоллигини ошириш.
2. Адабий таҳлил усуллари такомиллаштириш – образларни, воқеаларни ва муаллиф ғояларини чуқур таҳлил қилишни ўргатиш.
3. Танқидий ёзув машқларини жорий қилиш – ўқувчилардан адабий асарлар бўйича таҳлилий мақолалар ёзишни талаб қилиш.
4. Ўқувчиларнинг мустақил фикрлашини қўллаб-қувватлаш – уларга ўз фикрларини эркин баён қилиш имкониятини яратиш.

5. Замонавий адабий асарларни ўрганиш – ўқувчиларни нафақат классик, балки замонавий асарлар билан ҳам таништириш.

Шу асосда, ўзбек адабиёти дарсларида танқидий тафаккурни ривожлантириш бўйича янги инновацион ёндашувларни қўллаш мақсадга мувофиқдир. Бадий асарларни таҳлил қилиш орқали ўқувчиларни мустақил фикрлашга, муаммоларга тўғри ёндашишга ва ижодий ечимлар топишга ўргатиш мумкин.

#### Фойдаланилган адабиётлар

1. Хўжаев, Н. "Ўқувчиларда танқидий тафаккурни шакллантириш." Тошкент давлат педагогика университети.
2. "Адабий танқид: янгиланиш жараёнлари." Адабиёт.
3. "Бадий таҳлил асослари." ResearchGate.
4. "Она тили ва адабиёт фанини ўқитиш методикаси."
5. "Адабиётшунослик фанидан ўқув қўлланма." Ziyonet.
6. Қамбарова, С. "Бадий асарни ўқитиш орқали ўқувчиларда қизиқишни ривожлантириш." Тошкент давлат университети.
7. "Мақолалар тўплами." YOMI.UZ.
8. "Мазкур ўқув-услубий мажмуа."
9. Турдиева, М. "Олий таълим муассасалари талабаларида педагогик тафаккурни шакллантириш." Низомий номидаги ТДПУ, 2008.